

Nr 19.

Ankom till riksdagens kansli den 29 februari 1936 kl. 10 f. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I en till riksdagen den 20 december 1935 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 14, har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen

att för tiden 1 juli 1936—30 juni 1937

dels medgiva, att, då för ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande lag annan än kronan kan förpliktas att efter expropriation avstå fastighet eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt därtill, erfordras, att kronan tillhörig mark tages i anspråk, förordnande om avstående av marken eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma må, utan riksdagens hörande i varje särskilt fall, meddelas:

a) av Kungl. Maj:t, där fråga är om avstående eller upplåtande av mark för järnväg eller elektrisk anläggning eller där jordområde, som skall avstås eller vartill särskild rätt skall upplåtas, är bebyggt eller överstiger fem hektar eller i värde uppgår till mer än tvåtusen kronor; samt

b) i övriga fall av den centrala förvaltningsmyndighet, under vars vård och inseende fastigheten står;

dels ock besluta:

1) att för mark eller särskild rätt, som sålunda avstås eller upplåtes, lösen eller ersättning skall med nedan angivna undantag utgå efter ty i lagen om expropriation är föreskrivet och till beloppet bestämmas

a) i de fall, då Kungl. Maj:t beslutat om markens avstående eller upplåtande, såvitt ej Kungl. Maj:t finner skäligt förordna om ersättningens bestämmande av sådan nämnd, som omförmäles i lagen om expropriation, av tre gode män, av vilka länsstyrelsen i länet och sökanden, var för sig, utse en och domaren i orten den tredje; Kungl. Maj:t dock obetaget att, då fråga är allenast om begagnande av mark för ändamål, som förut nämnts, utan att marken avstås, besluta om ersättningens bestämmande på sätt Kungl. Maj:t prövar lämpligt; samt

b) i fråga om sådan mark eller särskild rätt, om vars avstående eller upplåtande central förvaltningsmyndighet förordnat, av samma myndighet;

2) att i fråga om mark, som är avsedd att användas för framdragande av elektrisk ledning, utom vad under 1) stadgas jämväl föreskrifterna i lagen den 27 juni 1902, innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar, skola lända till efterrättelse;

3) att, där Kungl. Maj:t lämnat kommun, enskild person eller bolag tillstånd att inom riket anlägga järnväg eller där fråga är om anläggande eller förändring av allmän väg, medgivande må, där så med hänsyn till särskilda omständigheter prövas skäligt, lämnas ej mindre därtill att mark, som står under kronans omedelbara disposition eller tillhör någon av de under bruk och bergverk för nödigt skogsfång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, må avstås eller upplåtas utan annan ersättning till kronan än att, därest och i den mån å marken växande skog ingår i överlåtelsen och det icke finnes skäligt annorlunda medgiva, ersättning för sådan skog skall utgå efter vederbörande myndighets bestämmande; än även därtill att för företaget i fråga må kostnadsfritt begagnas sådana å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott samt grustäcker, som kunna vara disponibla; samt

4) att vad sålunda stadgats icke har avseende å de fall, då rätt eller plikt att lösa kronan tillhörig mark följer av bestämmelse i allmän lag.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade likalydande motioner, nämligen I: 223 av herr *Johansson, Johan Bernhard, m. fl.* samt II: 606 av herr *Lindmark m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att vid behandling av Kungl. Maj:ts prop. nr 14 göra det uttalandet, att rätten att å kronans fastigheter kostnadsfritt taga väglagningsämnen för underhåll av allmän väg skall bibehållas i den omfattning, som hittills varit gällande.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för denna hemställan, hänvisas till motionerna.

Det nu av Kungl. Maj:t begärda bemyndigandet är likalydande med ett bemyndigande, som av riksdagen meddelats under en följd av år för ett år i sänder, senast av 1935 års riksdag för tiden intill den 30 juni 1936.

Samtidigt har Kungl. Maj:t till prövning upptagit en i samband med den år 1934 beslutade nya väglagstiftningen uppkommen fråga om viss utvidgning av bemyndigandets innehåll. Härutinnan må antecknas följande.

Enligt lagen den 12 maj 1917 om expropriation kan annan än kronan tillhörig fastighet eller särskild rätt därtill tagas i anspråk genom expropriation för bland annat allmän väg på landet eller i stad. Förut omförmälda, av riksdagen lämnade bemyndigande innebär bland annat att — då för ändamål, för vars tillgodoseende enligt gällande lag annan än kronan kan förpliktas att efter expropriation avstå fastighet eller upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt, erfordras att kronan tillhörig mark tages i anspråk — förordnande om av-

stående av marken eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till densamma må, utan riksdagens särskilda hörande, meddelas i vissa fall av Kungl. Maj:t och i övriga fall av den centrala förvaltningsmyndighet, under vars vård och inseende fastigheten står. De Kungl. Maj:ts avgörande förbehållna fallen äro, såvitt här är av intresse, sådana, där jordområde, som skall avstås eller vartill särskild rätt skall upplåtas, är bebyggt eller övertiger fem hektar eller i värde uppgår till mer än tvåtusen kronor. Vidare gäller enligt ifrågavarande bemyndigande att för mark eller särskild rätt, som sålunda avstås eller upplåtes, lösen eller ersättning skall som regel utgå på sätt i lagen om expropriation är föreskrivet. Såsom undantag härifrån stadgas bland annat, att, där fråga är om *a n l ä g g a n d e* eller *f ö r ä n d r i n g* av allmän väg, medgivande må, om så prövas lämpligt, lämnas *dels*, därtill att mark, som står under kronans omedelbara disposition eller tillhör någon av de under bruk eller bergverk för nödigt skogsfång upplåtna allmänningar eller någon av de genom domänstyrelsens försorg utarrenderade kronoegendomar, vilka icke upplåtits till stuterierna eller Vadstena krigsmanshusfond, må avstås eller upplåtas utan annan ersättning till kronan än att, därest och i den mån å marken växande skog ingår i överlåtelsen och det icke finnes skäligt annorlunda medgiva, ersättning för sådan skog skall utgå efter vederbörande myndighets bestämmande, *dels ock* därtill att för företaget må kostnadsfritt begagnas å kronans ägor belägna kalk- och stenbrott samt grustäkter, som kunna vara disponibla.

Något stadgande, motsvarande det sist angivna, beträffande *u n d e r h å l l* av väg innehåller bemyndigandet ej. Bestämmelser i sådant hänseende äro emellertid för närvarande meddelade i annat sammanhang. Sålunda stadgas i 33 § första stycket lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet, att å kronans allmänning må sand, grus eller sten till vägs underhåll utan ersättning tagas efter vederbörande skogstjänstemans anvisning. Vidare har efter riksdagens hörande (1905: prop. nr 22; R. skr. nr 127) genom kungörelse den 2 juni 1905 (nr 34 s. 17) angående rättighet till hämtning av väglagningsämnen från kronans jordbruksdomäner förordnats, att väghållningsskyldig skall vara berättigad att, där domänstyrelsen prövar sådant kunna ske utan olägenhet för dylik egendom, för allmän vägs underhåll å egendomens mark taga sand, grus eller sten samt att någon ersättning för väglagningsämnenas värde därvid ej må beräknas. Ifrågavarande förordnande har beaktats i förordningen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom, 4 § 1 mom. fjärde stycket och 5 §, däri stadgats, att vid upplåtelse av sand-, grus- eller stentag nödig hänsyn skall tagas till den rätt att å egendomens mark taga sand, grus eller sten, som må tillkomma väghållningsskyldig.

Genom lagen den 7 juni 1934 om allmänna vägar, som träder i kraft den 1 januari 1937, upphäves 1891 års lag angående väghållningsbesvärets utgörande på landet. I 1934 års lag har någon bestämmelse, motsvarande nyss angivna stadgande i 33 § av 1891 års lag, icke upptagits.

Departementschefen har — efter lämnad redogörelse för domänstyrelsens yttrande över det betänkande av 1929 års vägsakkunniga, som ligger till grund för 1934 års lag, i vilket yttrande styrelsen uttalat sig för upphörandet av väghållningsskyldiges ifrågavarande rätt till väglagningsämnen — i ärendet anført följande.

»Rättigheten att kostnadsfritt för underhåll av allmän väg taga sand, grus eller sten å kronomark är av mycket olika värde i olika trakter, beroende på tillgången därstädes av dylika väglagningsämnen. På sina håll medför sålunda rättigheten en kanske betydande lättnad i väghållningsbesväret, utan att skattetrycket även med bortseende från förevarande förmån är särskilt tyngande, medan den inom andra distrikt med måhända högre vägskatt är till ingen eller ringa nytta. Riktigast synes vara att väghållningsdistrikten bliva jämställda i förevarande hänseende och att alltså förmånen i fråga bringas att helt upphöra. Även de skäl domänstyrelsen anført torde tala härför. Jag förordar således, att någon bestämmelse, motsvarande stadgandet i 33 § första stycket av 1891 års lag ej vidare meddelas och att i överensstämmelse härmed 1905 års kungörelse förklaras skola upphöra att gälla från och med den 1 januari 1937, då 1934 års väglagstiftning träder i kraft. Det torde ankomma på Kungl. Maj:t att, därest erinran från riksdagens sida ej möter, meddela beslut i sistnämnda avseende.

Det bemyndigande från riksdagen, som Kungl. Maj:t årligen plägar utverka och vilket enligt vad jag tidigare anført nu torde böra förlängas, lärer redan med nuvarande lydelse få anses innefatta rätt för Kungl. Maj:t respektive den centrala förvaltningsmyndighet, under vars vård och inseende vederbörande kronofastighet står, att för väghållningsändamål medgiva sand-, grus- eller stentäkt från fastigheten mot ersättning. Med den ståndpunkt, jag nyss intagit, skulle någon ändring härutinnan sålunda icke erfordras. Erinras må härvid, att, såvitt angår kronofastigheter under domänstyrelsens förvaltning, styrelsen jämväl i annan ordning tillagts befogenhet att i den mån så prövas lämpligt mot ersättning upplåta bland andra sådana rättigheter, varom här är fråga, nämligen genom förordningen den 22 juni 1934 (nr 320) angående grunder för förvaltningen av viss kronoegendom och förordningen den 10 maj 1935 (nr 157) angående grunder för förvaltningen av vissa kronoskogar.

Ur synpunkter, liknande dem jag framhållit till stöd för yrkandet om upphävande av rätten till kostnadsfritt begagnande av kronans grus-, sand- eller stentag för vägunderhåll, kunde ifrågasättas att borttaga jämväl den möjlighet att utan ersättning erhålla mark m. m. för väganläggning eller vägförändring, som förenämnda bemyndigande nu lämnar. Emellertid anser jag mig ej kunna föreslå en dylik långt gående ändring i hittillsvarande praxis på detta område. Skäl kunna tala för att i exempelvis sådant fall då enskilda jordägare funnit eller skulle hava funnit ett vägföretag vara av den betydelse, att de själva gratis eller till nedsatt pris ställt mark eller byggnadsämnen till förfogande, jämväl kronan bidrager på likartat sätt. Men även andra fall kunna tänkas förekomma, då det med hänsyn till förhål-

landena kan finnas önskligt och rimligt, att kronan sålunda medverkar till företaget. Jag tillstyrker alltså, att där med hänsyn till särskilda omständigheter så prövas skäligt kostnadsfri upplåtelse för anläggande eller förändring av väg må kunna medgivas även i fortsättningen.»

Motionerna åsyfta bibehållande av nuvarande möjlighet till kostnadsfri upplåtelse av väglagningsämnen på kronomark för underhåll av allmän väg.

Föreliggande proposition avser en förnyelse för budgetåret 1936/1937 av det bemyndigande, som 1935 års riksdag för nu löpande budgetår lämnade Kungl. Maj:t angående avstående i vissa fall av mark från kronoegendomar eller upplåtande av nyttjanderätt eller servitutsrätt till sådan mark. Då emellertid den 1 januari 1937 den nya väglagen träder i kraft och därmed i 1891 års väglag stadgad rätt att för allmän vägs underhåll å kronans mark fritt taga grus och sten upphör, har i anslutning därtill till prövning upptagits frågan, huruvida denna rätt fortfarande borde bestå, i vilket fall detta lämpligen borde regleras genom ett befullmäktigande för Kungl. Maj:t att upplåta stenbrott och grustäkter å kronans mark kostnadsfritt även för underhåll av allmän väg. I likhet med domänstyrelsen har departementschefen ansett denna rätt böra upphöra och att sålunda i varje fall ersättning bör utgå för tagande av väglagningsämnen på kronomark. I de i ärendet väckta motionerna I: 223 och II: 606 har däremot yrkats, att den nuvarande rätten till fri grustäkt från kronans mark skulle fortbestå.

För vägunderhållets tillgodoseende är ifrågavarande av ålder stadgade rättighet visserligen av ganska växlande men dock ofta av betydande värde, dels genom det direkta förbilligande av underhållet, som den fria grustäkten medför, dels även och ej minst på grund av den prisreglerande inverkan, som denna utövar vid prissättningen å väglagningsämnen, hämtade från enskild mark. Skulle nu den fria hämtningen av grus till de allmänna vägarna från kronans mark bringas att upphöra eller priset därå regleras efter samma grunder som vid köp i fri marknad, skulle i många fall betydligt ökade kostnader för väghållningen uppstå utan att någon utjämning av vägskattetrycket de olika vägdistrikten emellan därigenom med någon säkerhet kunde påräknas.

Det synes emellertid utskottet obestriddigt, att i vissa avseenden ersättningsutgående är fullt berättigat. Sålunda bör detta ske för erforderlig ledning och kontroll vid grustäktens utnyttjande samt för den direkta skada, kronan kan lida härvid. På vissa orter torde grus och sten på grund av knapp tillgång och omfattande användning för olika ändamål besitta ett betydande handelsvärde, för vilket ersättning synes böra utgå. Begränsas emellertid, vid bestämmandet av ersättningen, denna till det nu nämnda, torde några större olägenheter ej vara att befara av den föreslagna förändringen.

Under förutsättning av en sådan tillämpning av det ifrågasatta bemyndigandet åt Kungl. Maj:t, i vad det avser hämtning av sten och grus från kronans mark för underhåll av allmän väg, vill utskottet tillstyrka propositionen.

Utskottet vill även ansluta sig till förslaget, att kungörelsen av den 2 juni

Utskottet.

1905 angående rättighet till hämtning av väglagningsämnen från kronans jordbruksdomäner upphör att gälla med detta års utgång.

Utskottet hemställer alltså,

A. att riksdagen må bifalla förevarande proposition; samt

B. att motionerna I: 223 och II: 606 må anses besvarade med vad utskottet sålunda anfört och hemställt.

Stockholm den 28 februari 1936.

På jordbruksutskottets vägnar:

C. J. JOHANSSON.

Närvarande: se utlåtande nr 21.
